

CARTIER Rotonda

Sorin HADÂRCĂ s-a născut la 17 noiembrie 1973 în or. Bălți. Licențiat al Facultății de Management a Academiei de Studii Economice din Chișinău, a lucrat la Banca Națională a Moldovei. Și-a urmat studiile în domeniul administrării afacerilor la Instituto de Empresa din Madrid, al cărui masterand devine în 2004. Întors în țară, a lucrat în domeniul politicilor publice. A participat în varii proiecte de consultanță internațională, inclusiv în Kazahstan, Kosovo și Georgia. În 2014 debutează la Editura Cartier cu volumul *Zen la pachet*. În anii 2014-2017 promovează politicile publice bazate pe dovezi în calitate de Lider de Echipă în Dhaka, Bangladesh. Impresiile autorului din această țară dar și din țările din regiune, în care a călătorit cu cerbicie, au stat la baza volumului *Hrișca & Masala*, publicat la Editura Cartier în 2019.

Sorin **Hadârcă**

LUCRĂRI
DE MENTENANȚĂ
PE DRUMUL MĂTĂȘII

JURNAL DE CĂLĂTORIE

ROTONDA
CARTIER

CARTIER

Editura Cartier, SRL, str. București, nr. 68, Chișinău, MD2012.

Tel./fax: 022 20 34 91, tel.: 022 24 01 95. E-mail: vanzari@cartier.md

Editura Codex 2000, SRL, Strada Toamnei, nr. 24, sectorul 2, București.

Tel/fax: 021 210 80 51. E-mail: codex@cartier.ro

cartier.ro

cartier.md

Cărțile Cartier pot fi procurate online pe cartier.ro & cartier.md

și în toate librăriile bune din România și Republica Moldova.

Cartier eBooks pot fi procurate pe iBooks și pe cartier.ro & cartier.md

LIBRĂRIILE CARTIER

Librăria din Centru, bd. Ștefan cel Mare, nr. 126, Chișinău. Tel./fax: 022 21 42 03.

E-mail: librariadincentru@cartier.md

Librăria din Hol, str. București, nr. 68, Chișinău. Tel.: 022 24 10 00.

E-mail: librariadinhol@cartier.md

Librărie online, cartier.ro, tel. 0785 199 823.

E-mail: codex@cartier.ro

Librărie online, cartier.md, tel. 068 555 579.

E-mail: vanzari@cartier.md

Comenzi CARTEA PRIN POȘTĂ

CODEX 2000, Str. Toamnei, nr. 24, sectorul 2, 020712 București, România.

Tel./fax: (021) 210.80.51. E-mail: codex@cartier.ro

Taxele poștale sunt suportate de editură.

Plata se face prin ramburs, la primirea coletului.

Colecția *Rotonda* este coordonată de Em. Galaicu-Păun

Editor: Gheorghe Erizanu

Lector: Valentin Guțu

Coperta: Vitalie Coroban

Design/tehnoredactare: Valeria Idjilov

Prepress: Editura Cartier

Tipărită la Bons Offices

Sorin Hadârcă

LUCRĂRI DE MENTENANȚĂ PE DRUMUL MĂTĂSII

Ediția I, ianuarie 2025

© 2025, Editura Cartier pentru prezenta ediție. Toate drepturile rezervate.

Cărțile Cartier sunt disponibile în limita stocului și a bunului de difuzare.

Aprobat de Comisia de selecție pentru editarea cărții naționale și editat

cu contribuția Ministerului Culturii al Republicii Moldova.

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții

Hadârcă, Sorin.

Lucrări de mentenanță pe Drumul Mătăsii / Sorin Hadârcă; coperta: Vitalie Coroban;

design: Valeria Idjilov. – [Chișinău]: Cartier, 2025 (Bons Offices). – 120, [2] p. : fot. –

(Rotonda / colecție coordonată de Em. Galaicu-Păun, ISBN 978-9975-79-907-2).

Cu contribuția Ministerului Culturii al Republicii Moldova. – 600 ex.

ISBN 978-9975-86-816-7.

821.135.1(478)-3

H 12

„În termeni umani, e mai bine să călătorești decât să stai acasă. În primul rând, trăiește, după care, filozofează și scrie. Scriitorii, mai presus decât toate, trebuie să trăiască cu o astfel de atitudine față de lume, prin care să facă rost de adevăr. Acel ceva micuț care apare pe pagina scrisă, orice, va fi literatura timpurilor noastre, nimic altceva.”

Italo CALVINO, *Pustnic la Paris*

Somi, sumi și somoni

Ideea de a documenta această călătorie a apărut cumva de la sine și, odată rostită, a început să-și impună propriile reguli, de parcă avea forța unui destin cu care era inutil să te pui în poară. „Să nu aud că n-o să scrii o carte despre asta”, mi-a zis Onorica de îndată ce am strecurat vorbă că mi-ar face plăcere să o însoțesc, măcar și parțial, în misiunea ei în Asia Centrală. Partenera mea la bine și la greu mergea acolo cu un scop precis, să evalueze un proiect regional de asistență tehnică. Pentru ea era muncă și iar muncă. Avea agendă și termen-limită. Pentru mine era plăcere și statistică. Am mai fost în Kazahstan și în Uzbekistan, dar iată că Kîrgîzstanul și Tadjikistanul erau pentru mine terra incognita. O să mai am o asemenea ocazie? Puțin probabil. Am promis solemn că nu o să-i creez incomodități, că o să o fac pe invizibilul atunci când e cazul și că o să mă fac util în restul situațiilor. Car și valiza, dacă e nevoie.

Setea vine mâncând. În cazul meu – mâncând visuri de drumeție. Îmi imaginam să merg în cele două țări pe care nu le mai vizitasem, ceea ce părea logic. Doar că destinațiile nu erau totuna ca accesibilitate. Dintr-un motiv oarecare, rutele spre și dinspre Dușanbe costau o avere. Am încercat să strecurăm Tadjikistanul printre celelalte două țări, dar asta nu se potrivea cu agenda beneficiarului. Ordinea anunțată era următoarea: Kîrgîzstan – prima săptămână, Uzbekistan – cea din mijloc, și pe final – Tadjikistan. Am bifat opțiunea optimă în motorul de căutare de la Turkish Airlines și costul total care a apărut pe ecran a șters cu malițiozitate planul cel bun. Ne-am jucat un pic cu datele plecării și ale sosirii,

dar asta nu ne-a ajutat prea tare. Ei, dar nu ne lăsăm noi bătută cu una, cu două. Am suspendat căutările pe Turkish Airlines și am investigat zborurile locale. Spre norocul nostru, Uzbekistan Airways avea conexiuni regulate cu celelalte două capitale vizate și zbura la costuri reduse. Am sucit și-am răsucit traseul până ne-am convins că cel mai ieftin e să mergem la Toșkent de două ori. Cu alte cuvinte, dacă zburam la Bișkek via Istanbul, iar peste o săptămână luam o cursă locală spre Toșkent, și încă peste o săptămână – alta spre Dușanbe, tot ce ne rămânea era să facem cale înapoi în capitala uzbekă. Iar de acolo să completăm returnul, tot via Istanbul.

Așa mai merge. Cu aceste mașinații am ajuns la un buget de circa o mie de euro pentru amândoi – de 5 ori mai ieftin decât rezultatul produs de motorul de căutare de pe Turkish Airlines. Trucul este următorul (v-o spun din experiență!): în costul total identifiți veriga cea mai scumpă, o eliminați și cauți să o înlocuiți cu alte opțiuni de transport. După așa efort mi s-a părut aiurea să tai călătoria și să renunț la Uzbekistan. Ehei, d-apoi nu găsec eu ce să văd la Toșkent? Și-n restul țării?

Sforțările acestea s-au produs pe la jumătatea lunii mai și au ajutat-o pe Onorica să formuleze un proiect de agendă. Povara era pe seama ei. Cât timp eu mă plimbam pe drumuri imaginare, nevastă-mea lucra cu zor la raportul de inițiere. Pentru ca vizita pe teren să se producă, era nevoie ca raportul să-i fie aprobat de beneficiar. Muream de nerăbdare, dar tăceam mîlc – știam pe cont propriu că această etapă nu era floare la ureche. Cum îți vei așterne, așa vei dormi. Prin urmare, metodologia trebuia să fie impecabilă, astfel încât în etapa de colectare a datelor, aceasta să producă constatările fondate pe dovezi irefutabile. Volumul imens de informație care se varsă asupra evaluatorului este extenuant. Efectiv, câteva zile ești năuc și-ți pare că le știi pe toate și nu știi nimic. „Ai încredere în proces!”, mârâiam eu în semn de suport. Nu mă pricep deloc la încurajări, dar am însușit că, chiar dacă

repeți de vreo douăzeci de ori ca pe o mantră că totul o să iasă bine, cuvintele nu-și pierd din eficacitate. Și pe bună dreptate.

Acum despre potecile mele imaginare. Despre cele trei stanuri nu știam mare lucru. În calitate de fost bancher, știam totuși că moneda națională a Kîrgîzstanului era somul, cea a Uzbekistanului – sumul; iar în Tadjikistan circulau somoni. Somoni de hârtie, nu din ăia pe care-i bagi în cuptor cu lămâiță și usturoi și-ți lingi buzele când îi scoți afară peste 25 de minute, nici mai mult, nici mai puțin. Cu ratele de schimb o să avem de furcă, mi-am zis. Somul kîrgîz făcea în jur de 5 lei, dar asta complica calculațiile. În schimb, cu un euro puteai cumpăra circa 100 de somi și, dacă țineai morțiș să afli prețul în lei, cel mai simplu era să împarți rezultatul înmulțirii la 20. Pentru sumul uzbek, era mai la îndemână să folosești cursul dolarului: un dolar – 11 mii de sumi (fie 10 mii pentru calcule mentale). Iar somonii erau la fel ca și sumii, doar că fără zerouri: una mie sumi – un somon. Mi-am amintit că, și cu 10 ani în urmă, cei din Uzbekistan obișnuiau să spună că fiecare posesor al unei bancnote de 100 de dolari este milionar în Uzbekistan.

Și mai știu că, cele trei stanuri sunt fostele noastre republici-surori, deci cunoașterea limbii ruse pică bine, iar mentalitatea postsovietică servește drept călăuză. Dar căile de dezvoltare au fost divergente. Noi, carevasăzică, avem un PIB per capita de \$5,735; kîrgîzii sunt la \$1,633 per capita, adică de vreo trei ori mai săraci decât noi. Uzbekii o duc ceva mai bine decât kîrgîzii, cu \$2,326 per capita, iar tadjicii sunt cei mai sărmani, cu doar \$1,074 per capita. Știu, banii n-aduc fericire și, în calitate de bază de comparație, PIB-ul per capita face fașoane. Nu toate veniturile sunt contabilizate, iar datele despre populație depind de cum și când s-a produs ultimul recensământ. Dar chiar și așa, sunt un pic măgulit. Fără zăcăminte și alte resurse naturale, Republica Moldova a avansat doar din contul libertății și inteligenței. Să fim modești, dar nici umili.

Dincolo de statistici avem așa. Două din cele trei stanuri au o populație de sorginte turcică – uzbekii și kîrgîzii, în timp ce tadjicii vorbesc un dialect al limbii persane. Kîrgîzii au fost până adineauri nomazi, asta până ce sovieticii nu le-au prescris domiciliu și viză de reședință, iar uzbekii și tadjicii au fost sedentari de pe vremurile când pe Drumul Mătăsii se formau ambuteiaje. Uzbekii au avut și-un imperiu, au construit moschei, medrese, mausolee și caravanserauri. Tadjicii nu au excelat în această privință, dat fiind că în sânul culturii persane erau cumva mai periferici. Din punct de vedere rasial, kîrgîzii sunt mongoloizi, iar tadjicii – europoizi sau, cum zic americanii, caucazieni. Uzbekii reprezintă un amestec dintre cele două rase. Se pare că, istoricește vorbind, teritoriul țării era populat de persani, care pe timpul domniei lui Tamerlan au adoptat turcica pentru chestiunile administrative. Oricum ai da, emirul Timur, tot el Tamerlan, își proclama descendența din Genghis-Han.

Cu alte cuvinte, comitem o nedreptate atunci când amalgamăm această varietate de popoare sub genericul stanurilor. Kîrgîzi, uzbeki, tadjici – abia aștept să-i cunosc și să aflu care sunt diferențele!

Mai era un lucru care mă fascina și îmi răscolea fantezia. Până la migrația popoarelor turcice din munții Altai, dintr-o zonă vecină cu mongolii lui Genghis-Han, vastul teritoriu al Asiei Centrale era populat de sciți. Sciții lor erau din triburile saka, sciții noștri, cei care populau bazinul de nord al Mării Negre, erau din triburile sarmate, iar cei din munții Transilvaniei se numeau agatârși. Reiese că, un teritoriu atât de vast, mărginit de Câmpia Panonică în vest și de munții Altai în est, avea obiceiuri și practici comune, aceiași port, aceiași zei... Pare incredibil că noi și popoarele din Asia Centrală, odată uniți în mod artificial de Uniunea Sovietică, dispunem de un trecut antic pierdut în negura timpurilor.

„Pierdut” e un fel de a spune. Sciții, ca și dacii, trăiau cu ziua de azi, fără să le pese prea mult de trecut sau de viitor. Aveau totuși

o scriere runică, cum este cea descoperită pe vasul de argint din Esik, în Kazahstan, dar inscripția respectivă este mai degrabă o instrucțiune de utilizare a vasului: pentru vin și struguri, mâncarea gătită, se poate și cu unt... În marea lor majoritate, sciții erau analfabeți. Ceea ce cunoaștem despre ei e datorită arheologilor și lui Herodot.

Herodot, pe de altă parte, era un grec din Halicarnas, actualul Bodrum din Turcia, oraș cunoscut îndeaproape de vilegiaturii moldoveni. Acesta și-a propus, nici mai mult, nici mai puțin, să înțeleagă motivele războaielor medice și pentru asta s-a apucat să studieze Imperiul Persan din prima sursă, intervievându-i, *inter alia*, pe dușmanii lui de moarte – sciții de la nord de Dunăre. Părintele istoriei și al jurnalismului de investigație avea însă în vizor un auditoriu-țintă – grecii din peninsula și din colonii. Ca să se facă înțeles de compatrioți, el se folosea de panteonul grecesc atunci când trata despre zeii sciților. Respectiv, îi avem pe Ares, Afrodita, Heracles și Apollo, ceea ce creează destulă confuzie. Potrivind lucrurile, s-a aflat, în cele din urmă, că panteonul sciților era format din șapte zeități, cifra în sine având o conotație sacră. În vârful panteonului era o zeiță care se numea Tapati, ea întruchipă focul veșnic și ei îi erau adresate jurămintele, inclusiv cele matrimoniale. De rangul doi erau zeul cerului, Papaios, și zeița apelor și pământului, Api. Nivelul trei era ocupat de patru zeități, în conformitate cu cele patru puncte cardinale: Artimpasa, Ares, Targitaos și Goitosyros.

Și iată ce-i interesant. Artimpasa, reprezentată uneori cu aripi de pasăre, iar uneori cu picioare de șarpe, este zeița fertilității. Ea locuiește în peșteri, iar potrivit unui mit, ajunge să se cupleze cu zeul Targitaos, născându-i trei feciori, de la care provin cele trei încrengături ale triburilor scitice: sciții propriu-ziși din nordul Mării Negre, sarmații din nordul Caucazului și triburile Saka, supranumite și sciții regali, din Asia Centrală. Auzind această poveste, Herodot s-a gândit negreșit la cea de-a zecea muncă a

eroului Heracles, care, pentru a recupera cirezile lui Geryon, este silit să aibă relații intime cu Echidna, un monstru pe jumătate femeie, pe jumătate șarpe. La fel ca și în versiunea scitică, monstrul îi naște lui Heracles trei fii, și anume pe Agathyros, pe Gelonos și pe Scythes. Ca să nu mai zic că tribul scitic al agatârșilor era localizat pe teritoriul Transilvaniei de astăzi. Dar e foarte posibil că versiunea cu cei trei feciori a căpătat răspândire tocmai grație lui Herodot, după contactul său cu sciții.

Nicolae Densușianu, un istoric român cunoscut mai ales pentru lucrarea sa „Dacia preistorică”, a lansat o ipoteză, fantezistă, după părerea mea, prin care îl identifică pe anticul Heracles în eroul popular Iovan Iorganov. Adevărat, voinicul din basmele oltenesti are de-a face cu o iubită care se ascunde de el într-o peșteră, dar nu pentru a-l atrage într-o relație sexuală, ci pentru a evita una. Aparent, în povestea românească eroul este agresorul, iar fata cea cu pielea albă este victima. În alte circumstanțe, numitul Iovan este eroul care ucide balaurul sau Șerpoaica, dar și aici legătura cu Heracles este cusută cu ață albă.

Așa sau altfel, sciții sau Heracles în persoană au lăsat o urmă pe meleagurile noastre. Una tangibilă, despre care scria Herodot: „pe o stâncă de lângă fluviul Tyras (este vorba de râul Nistru, desigur) oamenii arată urma lui Heracles, urmă ce seamănă cu talpa unui om, dar e lungă de doi coți”.

Și așa, înarmat cu aceste cunoștințe, am descins la Muzeul Național de Istorie a Moldovei, care, din pură coincidență, găzduia o expoziție de obiecte de aur din Antichitate și care conținea, la rândul său, monede de aur și podoabe scitice. Am identificat-o negreșit pe câteva din ele pe zeița înaripată Artimpasa și mi-am dorit tare mult să o găsesc pe cea cu picioare de șarpe în oricare din cele trei stanuri pe care urma să le vizităm.

Tot ce ne rămânea era să transformăm planurile în realitate. Și tocmai cu o zi înainte de ziua plecării s-a întâmplat nenorocirea. „Oh”, i-am trimis un SMS Onoricăi, „focuri de armă la aeroport”.

Femeia era ocupată cu pregătirile de călătorie și nu avea habar despre ce vorbesc. „Numai tu și cu mama vă pricepeți să dați știri în felul ăsta.” Am lăsat-o să se convingă, urmărind știrile la televizor.

În evoluție, lucrurile s-au desfășurat în felul următor. Unui tadjic, care a sosit în Republica Moldova pe ruta Istanbul-Chișinău, i s-a refuzat intrarea, deoarece acesta nu a putut explica coerent scopul vizitei sale. În consecință, tadjicul l-a dezarmat pe un polițist de frontieră, apoi i-a împușcat pe acesta și pe un ofițer de securitate din serviciul aeroportului. Ca urmare a unui schimb de focuri, tadjicul a fost rănit și reținut. A decedat la spital, înainte de a fi interogat de organele de anchetă. În zilele următoare am aflat că agresorul se numea Rustam Așurov, în vârstă de 43 de ani, rezident al orașului Dușanbe, și că, înainte de comiterea dublului omor la Chișinău, a făcut parte dintr-un „grup infracțional organizat”. Potrivit Procuraturii Generale de la Dușanbe, pe 23 iunie, în urmă cu o săptămână de la incidentul produs la aeroportul din Chișinău, Șuhrat Ismatulloev, prim-vicepreședinte al „Oriensbank” Tadjikistan, a fost răpit de acel „grup infracțional organizat” de pe o stradă din Dușanbe. Complicii lui Așurov au recunoscut ulterior că bancherul a fost omorât, iar cadavrul acestuia a fost aruncat într-un râu.

Astfel de lucruri feroase nu se mai întâmplaseră în Republica Moldova și ne era milă de victimele omorului, dar în același timp ne făceam griji pentru propria piele. „În ce fel de țară plecăm?” Desigur, e nedrept să judeci un popor de aproape zece milioane după oaia neagră care i-a adus „faima” cu o zi înainte de începutul călătoriei. Cursele au fost reluate abia după miezul nopții, dar oare cum ne vom simți noi la aeroport, în locul unde cu mai puțin de 24 de ore în urmă s-a produs o crimă?

Bişkek – Çolpon-Ata

Istanbulul nu mai e ce-a fost

Odată ce-am aterizat la Aeroportul Istanbul, am simțit acel fior care ne cuprindea de fiecare dată când ne aflam acest oraș halucinant. L-am vizitat de atâtea ori în trecut, încât am încurcat numărătoarea. Pe vremea când pașaportul moldovenesc îți oferea puține oportunități să ieși în străinătate, veneam la Istanbul pentru a-i admira arhitectura bizantină și a ne rătăci, de bunăvoie și nesiliți de nimeni, printre ulicioarele întortocheate din Galata. Apoi orașul a devenit o punte de legătură, indiferent dacă țineam calea spre est sau spre vest. Când mergeam în misiuni în Kazahstan, făceam escală la Istanbul. Când lucram în Balcani, tot la Istanbul petreceam o noapte sau o zi, în funcție de orarul zborurilor. În sfârșit, chiar aici, la Istanbul, făceam tranziția între Bangladesh și Republica Moldova. De la hrișcă la masala și viceversa. Nu am mai pășit prin Istanbul vreme de cinci ani, dar mizam în continuare pe faptul că Turkish Airlines e o companie generoasă, chiar dacă nu mai eram în posesia cardurilor de platină, câștigate onest, ca rezultat al milelor parcurse în zbor. Căci un lucru pentru care căutam aceste rute era faptul că, pentru escalele prelungite, Turkish Airlines oferea cazare peste noapte sau o excursie în oraș, în caz că se întâmpla să călătorești ziua.

O plăcere aparte venea de la faptul că niciodată nu știai unde vei fi cazat. De fiecare dată se nimerea să fim cazați în hoteluri de cel puțin patru stele, dar locația era ca o tombolă – puteai să te trezești pe malul Bosforului sau în cartierul modern Nișantași. O

dată am stat pe malul Cornului de Aur și am mers în Galata cu vaporeșul. Altă dată am fost găzduiți în cartierul Kadirga, unde am descoperit un minunat muzeu de fotografie. Efectiv, era ca o ciocolată cu surprize...

Frământați de anticipație, am căutat în grabă ghișeul care se ocupa de călătorii cu escale prelungite. În aeroportul cel vechi, îl găseam și legat la ochi, dar în cel nou eram pentru prima oară. Din fericire, chiar dacă Aeroportul Istanbul era mult mai mare, păstra aceeași logică ca și Aeroportul Atatürk. După coridorul verde trebuia să facem dreapta și să mergem până la capătul terminalului. Ne-am orientat bine.

„Nu vă putem oferi hotel dacă există o cursă mai timpurie decât ce-a pe care o aveți în bilet”, ne-a informat doamna de la ghișeu pe un ton glacial.

„Bine, dar nu am luat biletele separat... E opțiunea pe care ne-a oferit-o Turkish Airlines când am procurat biletele pentru Bișkek”, am încercat să explic.

„Nu vă putem oferi hotel dacă există o cursă mai timpurie decât ce-a pe care o aveți în bilet. Mergeți la ghișeul companiei să schimbați biletul. Aveți cursă spre Bișkek peste două ore”, ne-a informat femeia-robot spre dezamăgirea noastră.

„Dar suntem așteptați la Bișkek cu o zi mai târziu...”, a fost ultima noastră tentativă.

„Aveți cursă spre Bișkek peste două ore.”

Ne-am ridicat la etajul rezervat plecărilor și am găsit ghișeul companiei. Femeia de serviciu nu vorbea engleza. Comunicam cu ea, rostindu-ne păsul într-un telefon mobil care-i traducea sincron în turcă.

„Pentru cursa de astăzi trebuie să achitați diferența de 640 de dolari”, ne-a comunicat în scris telefonul mobil.

„Nici vorbă”, am încercat să negociem cu aparatul, „avem bilet pentru mâine și ne convine perfect ruta, doar că doamna de la ghișeul cu cazări pentru escale lungi refuză să ne dea cazare.”

Doamna care nu vorbea engleza a format un număr de telefon și ne-a lăsat să fierbem pe foc mic. Peste câteva minute a dictat ceva în mobil.

„Nu vă putem oferi hotel dacă există o cursă mai timpurie decât ce-a pe care o aveți în bilet. Pentru schimbarea cursei, trebuie să achitați 640 de dolari.” Dădeam încetișor în clocot.

Să te cerți cu un telefon mobil nu avea niciun rost.

„Dacă aveți vreo plângere, puteți suna la acest număr de telefon”, ne-a comunicat pe gadget doamna care nu vorbea engleza. Ne-a dat o foiță de hârtie.

Am ieșit din aeroport și am tras din țigara electronică. „Știi, Onorica, de fapt, nu e chiar atât de grav pe cât pare”, i-am zis după ce am tras aer în piept. Avem bilete de îmbarcare pentru ziua de mâine, iar în Istanbul nu e o problemă să găsești un hotel mai ieftin. Știm noi cum să transformăm problemele în soluții. Din fericire, aveam date mobile în roaming, exact atâtea câte ne-au trebuit ca să facem o rezervare la un hotelăș poziționat strategic între stația terminus pentru autobuzele pe linia aeroport-Taksim și strada pietonală din cartier. Hotelul „Ottopera” ne-a costat 40 de dolari.

Eram prea euforici, ca să băgăm seama că odaia noastră se afla la subsol și că geamurile erau de o șchioapă sub tavanul încăperii. Aveam pat, aveam baie, aveam acoperiș – nimic nu ne putea zdruncina starea de bine.

„Te scot eu la cină”, m-a anunțat Onorica în timp ce ne croiam drum prin aglomerația obișnuită de pe bulevardul Istiklal. Obișnuită și nu prea. Erau tot atâția turiști ca pe timpuri, dar se observa că ponderea vizitatorilor în porturile orientale este mai mare decât înainte. Aparent, Istanbulul se repositiona în calitate de destinație turistică pentru oaspeții din Orientul Mijlociu. Un lucru era la fel – pietonii se perindau în mișcare browniană, fără să formeze șuvoaie care circulă pe dreapta sau pe stânga, în funcție

de direcție. Tramvaiul de culoare roșie, carte de vizită în Taksim, împărțea torentul în două ca un Dumnezeu care desparte apele pentru a face trecere pentru poporul lui Israel. Doar pentru un minut, căci apele se uneau pe loc în același torent nestăvilit. Am parcurs bulevardul până la turnul Galata și am făcut cale îtoarsă navigând pe ulicioarele adiacente. Aveam o poftă grozavă de scrumbie prăjită și meze și nu ne-a luat prea mult timp ca să localizăm o terasă potrivită. Am stat la masă și-am tras dintr-o berică până se lăsă întunericul, savurând fiecare minut din acest început de călătorie.

Categoric, confuzia din aeroport nu ne-a afectat starea de spirit. În fond, eram înțelegători. Aeroportul din Istanbul a fost inaugurat cu câteva luni înainte de începutul pandemiei, astfel încât investiția uriașă nu a putut fi recuperată în anii următori și a condus, pesemne, la creșterea datoriei publice. Războiul purtat de ruși în Ucraina a agravat și mai mult situația. Faptul că acesta a împiedicat recuperarea transportului de pasageri la nivelul stabilit până la pandemie e unu la mână. Unde mai pui că și criza energetică, precum și cea alimentară au dezlănțuit o creștere galopantă de prețuri. Inflația din Turcia a înregistrat cifre record pe continentul european, prin urmare, era și logic să se producă o schimbare de priorități. Cineva a hotărât că e momentul să fie strânsă cureaua, și nu eram noi cei mai necăjiți. Uite, ieri ne făceam griji pentru situația din aeroportul din Chișinău, și acum ne înfruptăm cu peștișori în Taksim.

„Să ai o misiune de succes”, am zis și-am dat pe gât berea rămasă în halbă.

„Și tu să ai impresii cât pentru o carte.” Într-un ceas bun.

Am aterizat pe aeroportul internațional „Manas” după miezul nopții. Managementul hotelului a fost drăguț și ne-a promis o mașină ca să ne aducă de la aeroport. Lucru binevenit, căci la două noaptea era puțin probabil să facem rost de bani și cartelă SIM. După controlul pașapoartelor, am trecut pe lângă un ghișeu, unde

doi tipi comercializau cartele din rețeaua Megafon. Aveau grila de tarife imprimată pe o foaie de hârtie mototolită și la prețul pe care l-au solicitat ne-a mirosit a vrăjeală. Rețeaua Wi Fi din aeroport cerea înregistrare cu număr de telefon mobil. Evident, nu aveam unul.

Din fericire, șoferul s-a apropiat primul de noi, scund, blond și zâmbăreț. Ne-a ajutat cu valizele și ne-a întrebat dacă suntem pentru prima oară la Bișkek.

„Am mai fost prin Asia Centrală, dar uite că niciodată în Kîrgîzstan.”

Șoferul ne-a privit în oglinda retrovizoare.

„Am lucrat o vreme în Kazahstan”, a adăugat Onorica.

„Și am călătorit un pic prin Uzbekistan”, am adăugat eu.

„Sper să vă placă. Mie îmi place aici.”

Nu ne-a trecut prin minte că șoferul nu e localnic, dar am aflat din conversație că dânsul a sosit cu nouă luni în urmă la Bișkek din Federația Rusă.

„Din cauza mobilizării?”

„Din cauza ei și... în general...” Șoferul nu-și continuă gândul, dar reluă după o vreme de la un alt capăt. „Kîrgîzii sunt niște oameni minunați. Ne-au primit cu brațele deschise. Și când te gândești că, după felul în care i-am tratat pe veneticii din Asia Centrală, poate că nici nu meritam.”

„Dar nu e mai bine pentru voi în Kazahstan sau Uzbekistan?”

„Ei, acolo nu le pasă de noi. În Kazahstan deja suntem prea mulți, iar în Uzbekistan e mai complicat.”

Într-adevăr, de la începutul războiului, aproape un milion de ruși, bărbați tineri, pasibili de mobilizare, au trecut frontiera cu Kazahstanul. Autoritățile tolerau prezența lor în baza unor permise de ședere emise pentru o perioadă de 90 de zile, care teoretic putea fi prelungită la infinit, cu condiția ieșirii și reintrării în țară. Mai nou, legislația a fost modificată, astfel încât cetățenii ruși să nu stea mai mult de 90 de zile din 180. Însă rusul „nostru” n-a zăbovit aici mai mult decât i-a trebuit timp ca să traverseze teritoriul kazah.

„Și vă place în Kîrgîzstan?”

„Păi, de ce să nu-mi placă!?” se minună el. „Aici e mai multă libertate”, zise, „Nimeni nu se ia de tine. Și viața e mai ieftină, și de lucru am găsit fără probleme, și adăpost.”

Am trecut la lucruri practice. Ne-a zis unde și ce să mâncăm, ne-a zis cum să ne deplasăm de la hotel spre centru, ne-a zis care din rețelele de telefonie are cea mai bună acoperire. În sfârșit, l-am întrebat ce locuri istorice am putea să vizităm. Aici șoferul se scărpină la ceafă, analizând variantele de răspuns.

„Păi... puteți merge la Muzeul de Istorie”, a găsit el soluția.

Clar. Urma să descoperim Bișkekul peste câteva ore de somn.

Apollo în Bișkek

În anul 1860, când colonelul armatei ruse Apollon Zimmermann conducea ofensiva împotriva Hanatului Kokand, localitatea Pișpek nu era altceva decât o fortăreață de lut, ridicată în mare grabă cu 35 de ani mai devreme. Asediul fortăreței a fost asistat de nomazii kîrgîzi, care nu se împăcau prea bine cu hanul din Kokand și care circulau mai mult sau mai puțin nestingheriți de-a lungul frontierei. Fortăreața a fost făcută una cu pământul peste cinci zile de la începutul asediului, iar după ocupația țaristă a fost reconstruită și populată cu coloniști din alte regiuni ale Rusiei.

Sus-numitul Apollon Zimmermann a fost un aristocrat neamț, militar cu mustață răsucită, originar din Liflanda (Letonia de astăzi). Până a ajunge în Kîrgîzstan, a făcut o carieră strălucită în armata țaristă. A luptat de partea austriecilor în apropierea Timișoarei, unde a înăbușit o mișcare de emancipare a ungarilor, apoi a fost transferat în Caucazul de Nord, unde a participat la câteva expediții în Cecenia și Daghestan. În 1855 îl găsim în Crimeea, unde se alege cu o rană la picior și rangul de colonel. În această calitate, este transferat în Turkestanul rusesc, ca să lupte împotriva hanilor.

Participă la Războiul Ruso-Turc din anii 1877-1878. Misiunea lui a fost să traverseze Dunărea la Galați și să opună rezistență otomanilor din Dobrogea. În cadrul acestei operațiuni, ocupă localitatea Pazarcık, astăzi orașelul Dobrici din Bulgaria. Pe placa memorială instalată pe mormântul neamțului la Sankt Petersburg sunt notate localitățile unde a luptat acesta. Printre ele – Galați și Bișkek.

Așadar, nu e de mirare că locurile „istorice” din Bișkek nu se găsesc în altă parte decât la Muzeul de Istorie. Ceea ce vedem în timpul promenadei noastre matinale prin centrul capitalei este un oraș sovietic, cât se poate de tipic și ordinar. Unicul lucru care-l face mai deosebit este absența totală a tentativelor de a camufla acest trecut. Clădirile administrative în stilul internaționalist al lui Le Corbusier au un minim decor orientalist, care face legătura cu Asia Centrală. Același lucru îl observăm și pe blocurile de locuit. Piese de domino cu o idee de ornamente inspirate de covoarele kîrgîze. E clară lipsa unor încercări de a moderniza sau a reabilita aceste edificii, dar scurgerea timpului le înobilează oarecum, conferindu-le o amprentă „istorică”.

Dacă pui lucrurile cap la cap, este clar de ce kîrgîzilor le lipsește gena arhitecturii. Spirit nomad, aceștia se simt cel mai bine sub cerul liber, în șaua calului sau în iurta tradițională, care se assemblează și se dezassemblează la necesitate, fără a crea probleme de mobilitate. Trotuarele sunt sparte, dar partea carosabilă a drumurilor este aproape impecabilă, ceea ce se înscrie perfect în dictatul mobilității. Drumul e important, edificiile sunt secundare. „Merge și-așa”, își zic, pesemne, kîrgîzii, care pur și simplu nu aveau niciun motiv să transmită patima construitului din generație în generație. Tocmai din acest motiv, nu-și permit să distrugă ceva ce-i construit.

Traversăm Piața Ala-Too, unde, în fața Muzeului de Istorie, se înalță statuia lui Manas, erou al eposului popular cu același nume. Desigur, în perioada sovietică, piața era dominată de nelipsita statuie a lui Lenin, dar uite că kîrgîzii nu au distrus-o nici pe ea. Au strămutat-o fără mare zarvă în spatele muzeului, acolo

Traversăm Piața Ala-Too...

unde, printre coroanele copacilor, degetul arătător pare să indice o păsărică ascunsă în frunziș.

Cerul e înnorat, dar nu se încumetă să plouă. E tocmai potrivit să ne continuăm plimbarea prin Bișkek. Din Piața Ala-Too ajungem imediat în parcul Panfilov, un parc de agrement, care trebuie să fie interesant pentru copilași, dar la acea oră matinală suntem doar noi și vreo câțiva măturători. Clovnii – pe partea dreaptă, lebedele – la stânga. Ar fi o idee să facem rost de niște cafea, dar la unica terasă din parc se servește doar ceai.

Ivan Panfilov, care a dat numele său parcului, a fost o vreme comisar militar al Republicii Sovietice Socialiste Kîrgîze, un om de legendă pentru Asia Centrală și nu numai. Doar faptul că a luptat sub conducerea lui Ceapaev cât face, or, cine din cei născuți în URSS nu a auzit bancuri despre Ceapaev? Peste ceva timp, personajul nostru e deja în munții Ural, angajat în lupte împotriva generalului Kolceak. Totuși, ora sa astrală vine mai târziu, în timpul celui